

Et teater i utvikling

– en tverrfaglig tilnærming til teaterkunsten

Kristine Sundberg

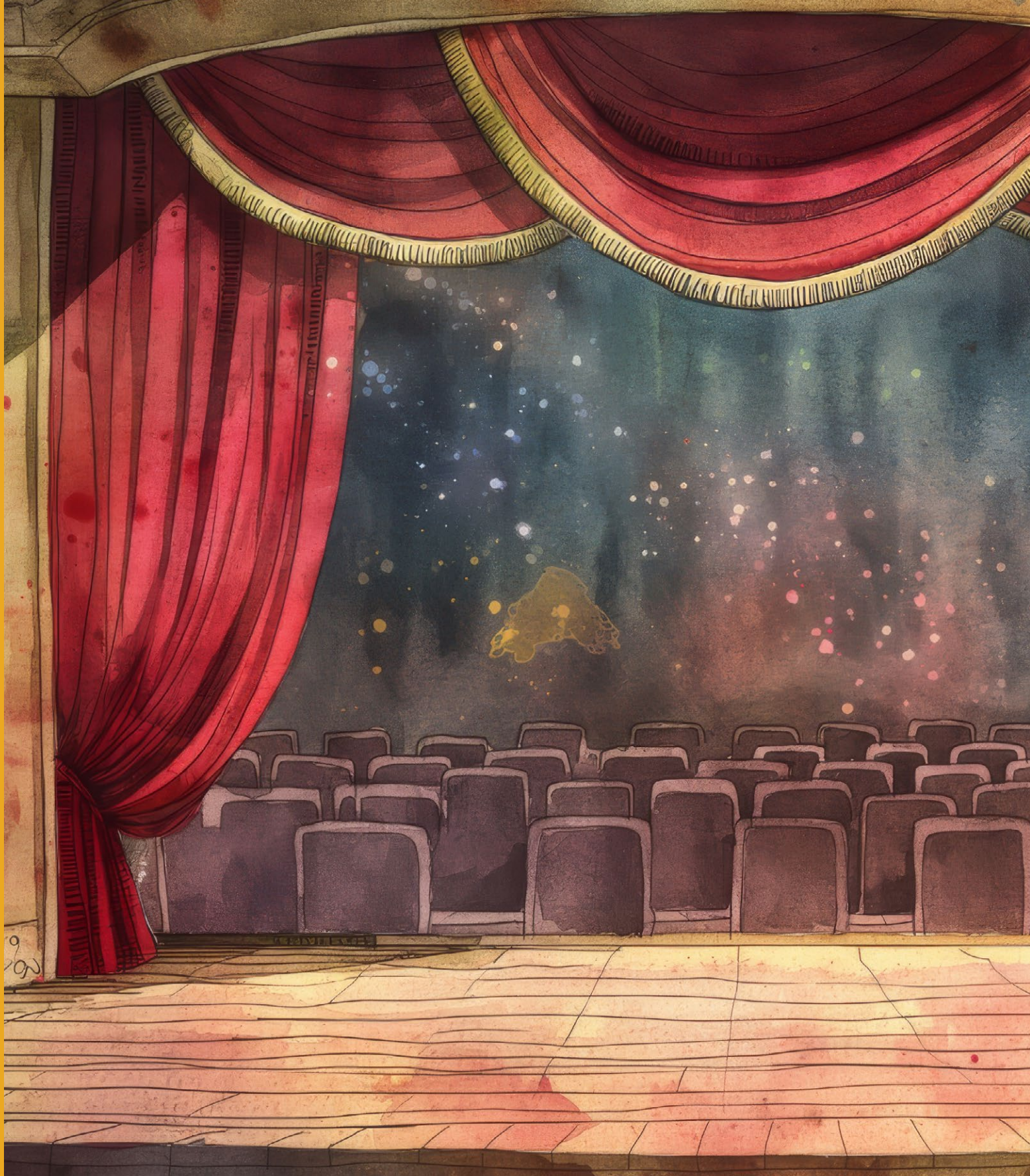
Artikkel 30 i FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD), gir juridisk anerkjennelse for retten til kultur- deltakelse for mennesker med nedsatt funksjons- evne. Skuespillere med utviklingshemming utfordrer vår kvalitetsforståelse av det tradisjonelle teateret. De viktigste kvalitetene til personer med utviklings- hemming blir ofte det autentiske og ekte i teater- sammenheng.

Teaterforskeren Matt Hargrave mener en av de viktigste diskusjonene vi har i denne delen av kunstfeltet dreier seg rundt en medfødt autentisitet grunnet sin diagnose, eller å anerkjenne utviklingshemmede som profesjonelle skapere av kunst (Saur, 2018). Det er lett å falle tilbake på tradisjonelle synspunkter om normalitet der vi setter utviklingshemmede i en diskurs hvor tilgangen til kunst og kultur betraktes som fritidsaktiviteter, medisinsk og pedagogisk opplæring. Skuespillerne blir ikke anerkjent som ansatte med rettigheter. Tradisjonelt blir aktiviteter som involverer denne gruppen ofte betraktet som plattformer for utvikling og læring og ikke som verdifulle kunstneriske bidrag til samfunnet. Helse- og sosialarbeid har tradisjonelt fokusert på opplæring og tilpasning av individet til en standardnormalitet. Det er derfor viktig å opprettholde våre anstrengelser, slik at skuespillerne blir tatt på alvor som likeverdige medlemmer med likeverdige bidrag til kunsten (Saur og Johansen, 2013).

Noen reelle utfordringer og barrierer

Man kan si at barrierene for å kunne jobbe som kunstner med funksjonsnedsettelse generelt er dyptgripende og strukturelle (Østern et. al., 2023). Studien til Østern et.al (2023) viser til et rammeverk som er skapt for og av mennesker uten funksjonsnedsettelse. Dette blir på engelsk kalt ableism, og refererer til en strukturell diskriminering av personer med funksjonsnedsettelse. Fordi negative holdninger til personer med funksjonsnedsettelse er så forankret i samfunnslivet har dette ført til mangel på både utdanning og myndiggjøring. Kunstuttrykkene blir ikke

anerkjent som profesjonell innsats, men som en type hobby eller en form for terapi (Bang & Kim 2015, gjengitt i Leahy & Ferry, 2022). Idéen om funksjonsnedsettende kunst som terapi, samt negative holdninger blant ansatte er med og skaper barrierer både for publikum og skapere (Østern et.al., 2023). Det er derfor en særdeles viktig oppgave at man utfordrer og endrer hvem og hvilke kropper som oppfattes som naturlige og nøytrale. Både på samfunnets store scene og på kunstscenen, da disse står i et gjensidighetsforhold til hverandre (Østern et.al., 2023). Kunstinstitusjoner og kunstnerorganisasjoner har stor definisjonsmakt når det kommer til vår kollektive forståelse av kvalitet (Østern et.al., 2023). Kvalitetsbedømmelsen kan tenkes å være knyttet opp mot hvem som har tilgang til kunsten. Om personer med funksjonsnedsettelse ikke blir representert i kunsten, vil det også være vanskelig for oss å nærme oss eller få interesse for kunst som omhandler personer med funksjonsnedsettelse (Østern et.al., 2023). De høyere utdanningene og videreutdanningene bør ha vekt på funksjonsmangfold og ha en bred forståelse av profesjonalitet. Regissører innen teater og film samt koreografer, har et stort mulighetsrom til å utfordre eksisterende normer rundt kunst (Østern et.al., 2023). Fullverdige anmeldelser av kunst som kunst hvor det kunstneriske uttrykket står i fokus, ikke diagnoser, burde være en selvfølge. Dette kan utvide trange kvalitetsforståelser på kulturfeltet (Saur, 2018; Østern et.al., 2023).

Autensitet som nyskapende

Det autentiske og ekte blir ofte sett på som de viktigste kvalitetene i arbeidet med utviklingshemmede skuespillere (Saur, 2018). Publikum blir ofte berørt fordi det er så ekte. Vårt møte med utviklingshemmedes kunst er jo ofte påvirket av vår forståelse av verden, vår kunnskap og våre erfaringer. Refleksjon rundt dette er avgjørende for forståelse av kunstverket (Saur 2018). Når man skal diskutere hva skuespillere med utviklingshemming kan bidra med på teaterfeltet, må man først være villig til å gå inn i diskusjonen om hvordan kvalitet kan forstås i spennet mellom nyskaping og en ny måte å forstå autensitet på (Saur, 2018). Kan man se på det autentiske som evnen til å møtes i en åpen dialog som skapes her og nå? Noe som innebærer at man først og fremst er oppriktig og tilstedeværende i møte med den andre (Saur, 2018). Med en slik forståelse av autensitet bidrar utviklingshemmede skuespillere til å utvikle nye måter å skape kunst, og teatererfaringen kan på denne måten strekkes langt utover å bare spille *hyggelige juleforestillinger* og *søte små blomster*. Ikke alle utviklingshemmede har en kunstnerisk interesse eller ønsker å delta i teaterkunsten, men samlet sett kan skuespillere med utviklingshemming i teaterkunsten bidra til å utfordre tradisjonelle oppfatninger om kompetanse. Denne nye måten å forstå autensitet på, kan skape unike kunstopplevelser og utvikle nye former for kvalitet i teaterarbeidet (Saur, 2018).

Holdningsendring gjennom innovasjon

Ved å skape nye sosiale verdier gjennom sosial innovasjon, og endre relasjoner som begrenser mennesker med funksjonshemming, kan man bidra til å skape et mer inkluderende og tilgjengelig samfunn (Gjertsen et.al., 2023). Teateret kan være en kraftfull plattform for å fremme inkludering og likestilling for personer med utviklingshemming. Ved å gi utviklingshemmede skuespillere sin egen stemme i et demokratisk samfunn, kan man tenke seg at det er et bidrag til å endre oppfatningen og holdningene folk har til det å være utviklingshemmet. Men hvorfor er det så vanskelig?

Saur og Johansen (2013) sin studie viser at det fremdeles er de samme utfordringene som diskuteres: Funksjonshemmedes barrierer og bidrag til nye måter å forstå kvalitet og kunst på. Hvordan skal vi klare å erkjenne utviklingshemmede skuespillere som profesjonelle aktører med sine unike bidrag til kunsten? Ved å vedkjenne at det er to hoved diskurser som sitter i førerstillingen, helsediskursen og kunstdiskursen, blir skuespillere med funksjonshemninger konstituert som ulike typer subjekter med ulike muligheter og valg ut ifra hvilken diskurs de plasseres i. De som bebor ulike maktposisjoner innenfor disse diskursene, har ulike mål på vegne av personene. For å skape verdifulle roller for alle må det hele tiden være en pågående debatt hvor forståelsen av kunst, normalisering og funksjonshemming diskuteres. Hva som blir ansett som verdifull rolle på scenen må bestemmes i dialog,

og man må være bevisst motstanden og motmakten som finnes til skuespillere med lærevansker (Saur og Johansen, 2013). Man kan tenke at autentisitet ikke ligger i diagnosen, men i teaterets evne til å skape møter uten sammenheng. (Saur, 2018). Tjenesteinnovasjon innebærer at nye former for tjenester etableres som virksomhet, eller at de eksisterende tjenestene forandres. Måten tjenestene ytes på utvikles stadig (Ørstavik, 2022). Utviklingshemmede har alltid vært avhengig av såkalte «hjelpere» som taler deres sak og i den sammenheng kan man jo stille spørsmål om hvorvidt disse

«hjelperne» snakker de funksjonshemmedes sak. Kan det i noen sammenhenger tenkes at de er med på å opprettholde undertrykkende strukturer i samfunnet? (Saur, 2018). Som Owren (2019) fremhever må vi som tjenesteytere støtte funksjonshemmede i deres kamp mot samfunnets barrierer. Ved å støtte utviklingshemmedes rettigheter, bekjempe barrierer og motvirke diskriminering kan samfunnet skape en mer inkluderende og mangfoldig teaterverden der ulike perspektiver og erfaringer blir verdsatt og representert (Saur, 2013). En mulighet kan være å implementere et større samarbeid mellom

helse- og omsorgstjenesten og kunst- og kultursektoren. Saur og Johansen (2013) påpeker nettopp dette. De mener helsearbeidere kan tydeliggjøre sin spesifikke rolle. At de ikke handler ut ifra egne premisser, men behovene til de som trenger hjelp. At de er villige til å samarbeide med andre fagområder som her vil være profesjonelle kunstnere. Samtidig må kunstnerne som går inn i et teatersamarbeid være forberedt på å utfordre sine egne holdninger og synspunkter rundt hva de anser som profesjonelt i teaterkunsten. De må åpne opp for nye kunstuttrykk. Sektorene må gå sammen for å kunne ivareta den utviklingshemmedes identitet, ønsker og drømmer. Om vi klarer det, mener Saur og Johansen (2013) det åpnes opp for uante muligheter for nyskapende kunst. Slik vil vi kanskje kunne endre hvordan vi tenker og forholder oss til utviklingshemmedes kompetanse. Både som samfunn og individ.

Litteraturliste

- Arbeidsmiljøloven. (2005). *Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern*. (LOV-2005-06-17-62). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62/KAPITTEL_5#%C2%A74-1
- Gjertsen, H., Melbøe, L. og Hauge, H., A. (2021). Behov for å tenke nytt om arbeidsinkludering. I Gjertsen, H., Melbøe, L. og Hauge, H.A. (Red). *Arbeidsinkludering for personer med utviklingshemming*. Universitetsforlaget.
- Leahy, A. & Ferri, D. ((2022). *Barriers and Facilitators to Cultural Participation by People With Disabilities: A Narrative Literature Review*. Scandinavian Journal of Disability research, 24(1), 68–81. DOI: <https://doi.org/10.16993/sjdr.863>
- Owren, T. (2019). *Hvordan kan tjenesteytere bidra til å bygge ned funksjonshemmede barrierer?* Tidsskrift for omsorgsforskning, 5(1), 1–15. <https://doi.org/10.18261/issn.2387-5984-2019-01-05>
- Saur, E. og Johansen, O., B. (2013). *Stepping into the unknown – welfare, disability, culture and theatre as an opportunity for equality?* Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance 18(3): 246–260. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569783.2013.810930>
- Saur, E. (2018). *Autentisk eller nyskapende? Hvordan forstå kvalitet når skuespillere har en utviklingshemming*. I Hovden, J.F. og Prytz, Ø. (Red), *Kvalitetsforhandlinger-kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*. (s.283–308). Fagbokforlaget. https://www.researchgate.net/profile/Merete-Jonvik/publication/323446267_Eit_fuktig_sapestykke/links/5a967e5d45851535bcdceab2/Eit-fuktig-sapestykke.pdf#page=284
- Ørstavik, F. (2022). *Tjenesteinnovasjon*. Store Norske Leksikon. Hentet: 2.juni, 2023.06.05 <https://snl.no/tjenesteinnovasjon>
- Østern, T., P., Olsen, T., Øyen, E., Lien, L. & Holm, C. (2023). *Tilgjengelig kunstnerskap? Et kunnskapsprosjekt om kunstnere med funksjonsnedsettelse i Norge*. Kulturdirektoratet. <https://www.kulturdirektoratet.no/documents/10157/ff9a2686-447e-491b-bf8d-437363593fd8>